

LJUDSKI PLES V OSNOVNI ŠOLI

Ljudski ples je del kulturne dediščine, zato se zdi primerno, da ga kot posebno vrednoto spozna tudi mlad človek. Prispevek daje napotke, kako naj bi potekalo vključevanje ljudskega plesa v osnovno šolo.

Ljudski ples je v osnovni šoli lahko vključen v redni učni program, in sicer pri glasbeni in telesni vzgoji ter deloma pri pouku slovenskega jezika. Učitelj mora presoditi, kateri plesi so primerni za posamezne stopnje, saj se mora prilagajati sposobnostim in zrelosti učencev. Avtor predlaga vrsto plesov in navaja zraven nekatere njihove značilnosti, pri tem pa poudarja, da je uspešno vključevanje ljudskega plesa v učni proces mogoče če so učitelji za to primerno usposobljeni. V primerih, ko ni na voljo plesno izobraženega kadra, je učence mogoče seznanjati s plesnim izročilom v okviru kulturnih dni. Plese učencem predstavlja krajevna folklorna skupina s primernim komentarjem, ki ga pripravijo mentor skupine in ustrezni pedagogi.

Druga oblika vključevanja ljudskega plesa v osnovno šolo je zunajšolska dejavnost, in sicer kot šolska folklorna skupina ali kot folklorni krožek. Oboje je mogoče v šolah, kjer imajo med učitelji ustrezno usposobljenega mentorja ali pa dejavnost vodi zunanji mentor. Avtor daje smernice, kako mora potekati delo v folklorni skupini, kako naj bo organizirana, kakšen naj bo njen program, in opozarja na pomen prave metode uvajanja otroka v ples. Cilj šolske folklorne skupine je nastopanje, a pri folklornem krožku plešejo učenci izključno sebi v zabavo, hkrati pa se lahko ukvarjajo tudi z drugimi zvrstmi ljudskega izročila (ljudske pesmi, pripovedi, domača obrt, zbiranje gradiva). Avtor meni, da so folklorni krožki tista oblika, ki je še najbližja ciljem akcije Slovenskega etnološkega društva "Etnologija v osnovni šoli".

Preden bomo govorili o uvajanju ljudskega plesa v osnovno šolo, je prav, da se vprašamo, kaj ljudski ples sploh je in v čem je njegova vrednost, da bi z njim seznanjali učence. Ljudski ples, kakršnega želimo predstaviti v osnovni šoli, je plesno izročilo, značilno za kmečko podeželje skoraj do 2. svetovne vojne, v nekaterih predelih pa živi še danes (npr. v Reziji). Ljudski plesi izvirajo iz podedovanega izročila, ki ga časovno ni mogoče opredeliti, ali pa so bili v nekem času prevzeti od drugod in se potem spreminjali ter prilagajali prevzemniku. V pojem plesnega izročila niso zajeti le plesi z izoblikovanim plesnim obrazcem, pač pa tudi najpreprostejše gibanje, povezano z različnimi šegami (koledniški obhodi, obhodi pustnih šem, obredna hoja neveste okoli svatovske mize ali ognjišča idr.), in otroški plesi, ki so večinoma na meji med igro in plesom. Ljudski ples je bil prvenstveno zabava in spremljevalec človekovega življenja v delovnih in prazničnih dneh, tako rekoč od rojstva do groba, a je bil tudi sestavni del šeg in obrednih

dejanj (npr. uvajanja mladih v svet odraslih, snemanje nevestinega venca, ples s svatovsko pogačo idr.). Značilnost ljudskega plesa je na eni strani zavezanost tradicionalnim oblikam, na drugi pa stalna spremenljivost in prilagodljivost. Posamezni tipi so se ohranjali stoletja, vendar v neštetihi variantah in variacijah, saj je vsak človek pri izvajanju plesa dodajal nekaj svojega. V tem smislu sta nekdanji meščanski in današnji družabni ples tudi ljudska v najširšem pomenu besede, le da se zaradi stalnega priliva novosti ne morejo razviti ustaljene oblike, ki bi zaživele samostojno z vtisnjenim pečatom prevzemnika in oblikovalca. V plesnem izročilu se namreč odkriva gibna izraznost Slovenca, njegov značaj in temperament, njegova ustvarjalnost. Zato je tudi ljudski ples del slovenske kulturne dediščine, je vrednota, ki naj jo spozna mlad človek. Sledeči prispevek skuša biti napotek, kako naj bi potekalo spoznavanje z ljudskim plesom v osnovni šoli.

Ljudski ples je v osnovni šoli lahko vključen v redni učni program, in sicer v okviru samega učenega procesa (pri glasbeni ali telesni vzgoji, delno pri pouku slovenskega jezika) ali tako imenovanih kulturnih dni (s pomočju šolske ali zunanje folklorne skupine), lahko pa je izključno del zunajšolske dejavnosti pri folklornem krožku ali šolski folklorni skupini. Seveda je vključevanje ljudskega plesa v osnovno šolo mogoče na oba načina hkrati.

1. LJUDSKI PLES KOT DEL REDNEGA UČNEGA PROGRAMA

1.1. Pri pouku telesne vzgoje je lahko ljudski ples učitelju v pomoč, ko učence seznanja s prostorskimi oblikami gibanja (v krogu, koloni, vrsti, spirali, serpensu), z načini gibanja (hoja, tek, skoki, poskoki, odskoki, vrste korakov) in z gibanjem v ritmu (tek v 2/4 ali 3/4 ritmu, skladno z njim hitri in drobni koraki, počasni in dolgi koraki ter dr.). Učitelju je na voljo vrsta ljudskih plesov, ki vse te prvine vsebujejo.

Pri glasbenem pouku je s pomočjo ljudskega plesa mogoče spoznavati in utrjevati različne ritme (plesi s ploskanjem in potrkanjem, mutasto kolo), se ob plesu učiti petja (belokranjska kola) ter z izdelavo improviziranih glasbil spremljati plese.

Vključevanje ljudskega plesa v učni proces je seveda lažje v nižjih razredih, kjer navadno poučuje en sam učitelj. Ta plese lahko smiselno vključuje v pouk in pri tem združuje domoznanstvo (šege in navade kraja), glasbeni pouk in telesno vzgojo. V višjih razredih so predmeti strogo ločeni, zato je v tem primeru potreben tak učni načrt, ki omogoča usklajenost pouka pri posameznih predmetih (etnološki, glasbeni in gibalni vidik).

Učitelj mora predvsem presoditi, kateri plesi so primerni za posamezne stopnje, saj se mora prilagajati sposobnostim in zrelosti otrok. Ravnati se mora po letnih časih - nekatere plese učenci lahko izvajajo zunaj, drugi so npr. povezani s praznovanji (pust, velika noč) in je z njimi mogoče popestriti predpraznično ozračje pri pouku. Ples ne sme biti prisila, pač pa razvedrilo in sprostitelj po urah sedenja in zbraniosti.

Spodaj navedeni plesi za posamezne razredne stopnje so predlog, ki vsaj deloma izhaja iz izkušenj. Vsak učitelj ga lahko po svoji presoji spreminja in dopolnjuje. Gradivo je objavljeno, ¹⁾ pogoj pa je, da ga učitelj zna uporabljati.

¹⁾ Ramovš Mirko, *Plesat me pelji*. Ljubljana 1980; *istí*, *Polka je ukazana*. Ljubljana 1992.

1. razred:

- **dreto šivat** (tek, mostni obok sklenjenih rok)
- **kovtrčki** (pesem, ritmična hoja, nenadna sprememba smeri - vaja v orientaciji)
- **potujemo v Rakitnico** (pesem ali govorjeno besedilo, ritmična hoja po krogu, igra z odvzemanjem in privzemanjem)
- **Izidor ovčice pasel** (pesem, tek po krogu v ritmu melodije, podajanje rok med tekom, dva prepletajoča se kroga)

2. razred:

- **Al' je kaj trden most** (govorjeno besedilo, mostna figura, tek, merjenje moči)
- **predgrajski most** (pesem, dve nasprotni strnjeni vrsti, preprost plesni obrazec)
- **kovtre šivat iz Železnikov** (velikonočna igra, tek parov pod stalno obnavljajočim se obokom sklenjenih rok)
- **kačo zvijaj** (tek kolone v kačastih in polžastih zavojih)

3. razred:

- **kovtre šivat** (glasbena spremljava, ritmični tek parov parov pod stalno obnavljajočim se obokom sklenjenih rok)
- **potovčka** (glasbena spremljava, parni ples - izvajan kot skupinski po krogu, ritmično ploskanje in potrkavanje z nogami ob tla, v hitrem delu hoja ali tek)
- **točak** (glasbena spremljava, parni ples - izvajan kot skupinski v krogu, odskakovanje na mestu in tek po krogu)
- **Marko skače** (petje, ples v sklenjenem krogu, menjalni koraki)

4. razred:

- **Pobebele pole** (péto kólo, počasna hoja v plesnem obrazcu treh korakov naprej in enega nazaj - značilnem za srednjeveške balade, ples v božičnem času)
- **na trumf** (poskočno kolo brez instrumentalne in pevske spremljave)
- **kurentov ples** (tek, poskakovanje, potresavanje z životom, ples v pustnem času)
- **Abrahama gredo** (peti ples, v sklenjeni koloni vsi posnemajo šaljive gibe prvega, ritmična hoja ali tek)

5. razred:

- **sedmorka** (glasbena spremljava, ples v nesklenjenem paru, preprost plesni obrazec)
- **štajeriš** s premetom (glasbena spremljava, skupinski ples primeren za dečke, akrobatska prвина)
- **žakle šivat** (glasbena spremljava, ritmični tek, zapletanje in razpletanje sklenjenega kroga)
- **Hruške, jabuke, slive** (péto kólo, zahtevnejši plesni obrazec, primeri poskokov)

6. razred:

- **trojka** (glasbena spremljava, menjalni korak, tek, ples v troje)
- **Lepa Anka** (péto kólo, zahtevnejši plesni obrazec, lažja oblika parnega plesa)
- **mlinček** (péti ples z glasbeno spremljavo, valčkov trikorak, primer lažjega parnega plesa)
- **šuštarska** (glasbena spremljava in pesem, mimično posnemanje čevljarskega dela, vrtenje para na mestu)

7. razred:

- **polka** (glasbena spremljava, menjalni polkin korak, ples v paru)
- **ceprle** (glasbena spremljava, polkin korak - povezan s potresavanjem telesa)
- **šotiš** (glasbena spremljava, polkin korak, štirikoračni obrat, še živa oblika prekmurskega plesa)

8. razred:

- valček (glasbena spremljava, valčkov trikorak, ples v paru)
- **mazurka** (glasbena spremljava, mazurkin trikorak, ples v paru z občasnim vrtenjem)
- **šamarjanka** (glasbena spremljava, zahtevnejši parni ples iz Prekmurja, živ še danes)

Uspešno vključevanje ljudskega plesa v osnovnošolski pouk je odvisno od usposobljenosti učiteljev. Izobraževalne ustanove skoraj ne nudijo za to potrebnega znanja, a bi praviloma učitelji telesne vzgoje te plesne morali obvladati, saj je ples predmet na Fakulteti za telesno vzgojo. Mogoče se bodo v bodoče razmere izboljšale, za zdaj izkušnje kažejo, da je ples deloma vključen le na tistih šolah, kjer so učitelji osebno zavzeti za to, zlasti če so bili (ali so še) člani folklornih skupin ali se izobražujejo v različnih seminarjih, ki jih pripravlja Zavod za šolstvo ali Zveza kulturnih organizacij Slovenije.

1.2. V krajih, kjer deluje folklorna skupina, je na voljo še druga oblika vključevanja ljudskega plesa v osnovno šolo, in sicer v času kulturnega dneva. V tem primeru naj predstavitev ljudskega plesa pripravijo skupaj vodja ali mentor folklorne skupine ter učitelji glasbenega pouka, slovenščine, zgodovine in telesne vzgoje. Nastop folklorne skupine mora biti oblikovan tako, da je primeren za več razrednih stopenj skupaj, na primer posebej za razrede nižje in posebej za razrede višje stopnje. Ples je treba predstaviti s primernim spremnim besedilom, ki naj vsebuje prikaz zemljepisnih, zgodovinskih in etnoloških (arhitektura, šege, noša) posebnosti pokrajine, iz katere izvira. Če je mogoče, s pomočjo diapozitivov ali celo video filmov. Pred posameznim spletom ali samo plesom (odvisno, kako skupina plesne povezuje) je potrebna ustrezna razlaga plesa (značilnost in vsebina spleta ali plesa). Če je prostor, v katerem poteka predstavitev, primeren (npr. avla ali telovadnica), naj ob koncu nastopajoči povabijo učence, da skupaj zapešejo kak preprost ples, za katerega ni potrebno posebno znanje.

2. LJUDSKI PLES KOT DEL ZUNAJŠOLSKE DEJAVNOSTI

Druga oblika vključevanja ljudskega plesa v osnovno šolo je zunajšolska dejavnost, in sicer kot šolska folklorna skupina ali kot folklorni krožek.

Oboje je mogoče na šolah, kjer imajo med učitelji ustrezno usposobljenega mentorja ali pa dejavnost vodi zunanji mentor (npr. član krajevne folklorne skupine). Najprimernejši je učitelj, ker otroke pozna in se lažje prilagaja urniku vaj. Če dejavnost vodi zunanji mentor, naj bo ta predvsem vaditelj. Vse drugo, kar je povezano z dejavnostjo (npr. redno obiskovanje vaj, vključevanje novih članov, skrb za glasbeno spremljavo), naj ima na skrbi za to določen pedagog. Za članstvo v šolski folklorni skupini se učenci javljajo prostovoljno. Sestavljati jo morajo učenci približno enake starosti, saj je le tako mogoče uspešno delati. V okviru šolske folklorne skupine lahko delujejo podskupine, npr. skupina učencev najnižjih razredov ali skupina učencev višjih razredov.

Zelo pomemben je program šolske folklorne skupine, ki mora biti prilagojen starostnim stopnjam učencev. Na nižji stopnji naj vsebuje več iger in manj plesov, na srednji stopnji naj bodo igre namenjene za uvod, sledijo pa naj lažji skupinski plesi, medtem ko naj na višji stopnji prevladujejo plesi, ki so lahko že zahtevnejši parni in povezani z odlomki šeg ter primernimi fantovskimi spretnostnimi igrami. Plesje je treba smiselno prilagajati stopnjam in težke prvine nadomeščati z lažjimi (npr. polko po krogu najprej s koračnim vrtenjem na mestu, trikoračni valček z lažjim poskočnim). Enako velja za sestavljanje spletov, ki morajo biti vsebinsko in oblikovno primerni stopnji duševne zrelosti učencev. Sestavljeni morajo biti posebej in naj ne bodo zgolj posnetek spletov odraslih folklornih skupin. Šolska folklorna skupina ne sme biti pomanjšana odrasla skupina.

Program mora odsevati spoštovanje do izročila - to v izvedbi skupine ne sme nikoli postati karikatura. Če skupina nima ustreznih noš, je bolje, da nastopa v svojih vsakdanjih oblačilih, četudi mnogim, zlasti starejšim, to ne bo všeč.

Uspeh je odvisen predvsem od pravilnega dela z učenci; mladega človeka je treba postopoma uvajati v ples in uporabljati pri tem primerne metode dela. Vsaka vaja mora biti sprostitelj in razvedrilo, nikoli prisila ali brezdušno urjenje. Najpomembnejši cilj nekega nastopa ni natančno in enotno izvajanje plesa, pač pa doživljanje le-tega. Učenec mora ljudski ples vzljubiti in ga razumeti; to je mogoče doseči z razgovori o okoliščinah, v katerih je ples nastajal in živel, ter o tem, kaj hoče skupina s plesi prikazati. Najlepše uspehe dosegajo skupine, v katerih isti otroci sodelujejo več let in se tako razvijajo skladno z njihovim dozorevanjem.

Še primernejša oblika zunajšolske dejavnosti so folklorni krožki. V okviru teh se učenci plesov ne učijo za nastopanje, ampak izključno sebi v veselje in razvedrilo. Da krožki ne uspevajo, je pogosto krivo dejstvo, da učitelji in še zlasti starši vidijo smisel le v nastopanju in se jim zdi dejavnost brez tega cilja nekoristna. Vendar je delo v krožku lahko mnogo bogatejše in bolj raznoliko, saj omogoča učencem, da se poleg plesa ukvarjajo še s petjem ljudskih pesmi, pripovedovanjem pravljic in povedk, se učijo različnih zabavnih igric, izdelovanja pisank in preprostih predmetov domače obrti ali preprostih glasbil za spremljanje plesov in še mnogo drugega, kar jim bo koristilo tudi v vsakdanjem življenju. Pri folklornem krožku lahko učenci s poučnimi izleti spoznajo narodopisne značilnosti domačega kraja in bližnje okolice ter se pod vodstvom mentorja celo lotijo zbiranja narodopisnega gradiva. Morda je prav folklorni krožek tista oblika dejavnosti, v okviru katere bi bilo najlažje uresničiti cilje, ki si jih je zadala akcija Slovenskega etnološkega društva "Etnologija v osnovni šoli".

SUMMARY

FOLK DANCE IN ELEMENTARY SCHOOL

Mirko Ramovš

Folk dance is a part of cultural heritage, that is why it is appropriate that a child gets to know it as a special value. The contribution gives instructions how to incorporate folk dance into elementary schools. In the elementary school folk dance can be incorporated into the regular curriculum, namely, into music and physical education and partly into Slovene lessons. Each teacher should judge which dances are suitable for certain levels as he/she must consider pupils' abilities and maturity. The author suggests a number of dances and brings forward some of their features. He emphasizes that it is only possible to incorporate folk dance into the educational process if teachers are adequately trained for that. In cases when there is no dancing-trained cadre the pupils can be acquainted with dancing tradition within the days reserved for cultural activities. The dances may be presented by a local folklore group, accompanied by a suitable commentary prepared by the group's mentor and certain pedagogues. Another possibility of incorporating folk dance into an elementary school is an extracurricular activity, namely, a school folklore group or a folklore club. Both is possible in the schools where there is an adequately trained mentor or where the activity is led by a mentor who is not a member of the staff. The author lays down guidelines about the work in a folklore group, how the latter should be organized, what its programme should be like, and points out the importance of a suitable method of introducing a child into dance. The aim of a school folklore group is appearing in public, whereas at the folklore club the pupils dance exclusively for their own pleasure and can, at the same time, also take interest in other kinds of folk tradition (folk songs, tales, handicraft, collecting the material). In the author's opinion such clubs are the form closest to the goals of the Slovene Ethnological Society's action "Ethnology in elementary schools".